

Onwijs duur onderwijs '2005

Voorstellen voor kosteloos onderwijs en uitkomsten
van onderzoek naar de schoolkosten

Fenna Vergeer-Mudde
Yorick Haan

Onwijs duur onderwijs 2005

**Voorstellen voor kosteloos onderwijs en
uitkomsten van onderzoek naar de schoolkosten**

Fenna Vergeer-Mudde

Tweede-Kamerlid SP

Yorick Haan

medewerker Tweede-Kamerfractie SP

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Opzet en respons	6
Schoolboeken	9
Materialen en gereedschappen	14
Excursies en schoolreisjes	15
‘Vrijwillige’ ouderbijdrage	16
Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten ...	20
Conclusies en aanbevelingen	22

Bijlagen

Gedragcode schoolkosten Voortgezet Onderwijs	27
Samenvatting regels en wetten ouderbijdrage	31
Kamervragen over BTW op leermiddelen	33

Inleiding

Om inzicht te krijgen in de schoolkosten, heeft de SP in de zomermaanden van 2004 voor het eerst een enquête afgenomen onder ouders van schoolgaande kinderen. Toen was de conclusie dat de schoolkosten de pan uitrijzen. Dit jaar heeft de SP opnieuw een enquête afgenomen. Schoolgidsen werden steekproefsgewijs onder de loep genomen om te zien hoe er met de ouderbijdrage wordt omgegaan. De schoolkosten blijven onverminderd hoog. Ondanks het afschaffen van het lesgeld, het afschaffen van de vaste prijs voor schoolboeken en ondanks de gedragscode schoolkosten die in februari werd gepresenteerd. Onwijs duur onderwijs blijft bestaan!

Schoolgaande kinderen kosten veel geld. Opgroeïende kinderen kosten sowieso veel geld. Ze hebben kleding en schoenen nodig. Kinderopvang, sportverenigingen, muzieklessen en speelgoed zijn ook nodig. Daar komen de kosten van onderwijs nog eens bovenop.

Van hun vijfde tot hun zestiende hebben kinderen de plicht naar school te gaan en vervolgopleidingen zijn vanzelfsprekend. In Europees verband zijn afspraken gemaakt over het terugdringen van schooluitval en het op peil houden van de kwaliteit van het onderwijs en daarmee het hoge opleidingsniveau van schoolverlaters. Niemand twijfelt aan het belang van goed onderwijs. Onderwijs biedt kinderen de kans zich te ontwikkelen zodat ze zich kunnen handhaven in de maatschappij. Een ruime toegang tot onderwijs is onontbeerlijk om die samenleving zelf op niveau te kunnen houden. Als vanzelfsprekend volgt hieruit dat waar obstakels dreigen te ontstaan, het algemeen belang in het geding is. Dat geldt bijvoorbeeld voor de financiële kant van het onderwijs.

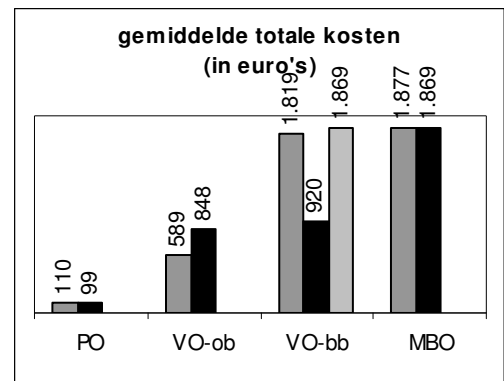
Het lesgeld dat een groot deel van de kosten uitmaakte, is inmiddels gelukkig afgeschaft. Voor die afschaffing pleitte de SP al jaren. Nederland nam totdat het lesgeld werd afgeschaft in de Europese Unie een unieke positie in. Nederland was het enige Europese land, dat ouders liet betalen voor het onderwijs.

De afschaffing van het lesgeld betekent niet voor alle ouders dat de schoolkosten zijn gedaald. Voor een aanzienlijke groep ouders werd

het lesgeld volledig gecompenseerd via de WTOS. In 2004 kregen 137.800 mensen een volledige compensatie van het lesgeld. Voor deze groep maakt het afschaffen van het lesgeld geen enkel verschil, de schoolkosten blijven onverminderd hoog.

Al op de basisschool wordt gevraagd om een bijdrage van de ouders in de kosten van buitenschoolse activiteiten, uitstapjes, culturele activiteiten en dergelijke. Het voortgezet onderwijs en het MBO zijn aanmerkelijk duurder. Schoolboeken, materialen en gereedschappen, door de school georganiseerde uitstapjes, werkweken, excursies en schoolreisjes en

niet te vergeten de ‘vrijwillige’ ouderbijdrage. Al met al lopen de kosten, zo blijkt uit onze enquête, voor de ouders op tot bijna duizend euro als de kinderen naar het voortgezet onderwijs gaan en bijna 1900 euro in het beroepsonderwijs.

In het Internationale Verdrag Economische, Sociale en Culturele Rechten, waar een Nederlandse handtekening onder prijkt, is onder andere een aantal verplichtingen op het gebied van onderwijs vastgelegd. Een belangrijke verplichting staat in artikel 13 van het verdrag. In artikel 13 is bepaald dat het voortgezet onderwijs geleidelijk aan kosteloos moet worden. Gedurende de decennia sinds de inwerkingtreding van het verdrag hebben de ons omringende landen werk gemaakt van de uitvoering van dit verdrag. Nederland blijft daarbij achter. Een internationale vergelijking leert dat op dit moment alleen in Noorwegen, Vlaanderen, Luxemburg en Italië nog boekengeld wordt gevraagd.

Een groot gevaar schuilt in het verschil in kosten tussen scholen die zeggen hetzelfde onderwijs te bieden. Onderzoek¹ toont aan dat de hoogte van de ouderbijdrage fors kan verschillen per school in het voortgezet onderwijs. Als de kosten toch al hoog zijn, zoals in Nederland, dan kan die ouderbijdrage een bedreiging vormen voor brede toegankelijkheid van scholen. Slechts enkele scholen hebben immers de bijdrage inkomensafhankelijk gemaakt.

¹ Aanvullend onderzoek schoolkostenrapport Regioplan, 2004

Verschillen in toegankelijkheid van scholen draagt het risico van een versterkte tweedeling in de samenleving in zich. Mensen met weinig geld zien zich gedwongen op zoek te gaan naar scholen met lage ouderbijdragen, goedkopere boeken en minder leermiddelen en voorzieningen zoals computers. Door de verschillen ontstaan rijke en arme scholen. Wie het kan betalen, stuurt zijn kind naar een school met ruimere faciliteiten. De kinderen van ouders met lage inkomens, komen elkaar tegen op scholen waar – ondanks de inspanningen van docenten en ondersteunend personeel – minder extra aandacht mogelijk is voor een veelzijdige ontwikkeling van het kind. Ouders met de laagste inkomens hebben meestal zelf ook al minder schoolopleiding genoten. Zij kunnen hun kinderen niet uit eigen ervaring het beetje extra geven dat de rijkere kinderen op hun rijkere scholen wel krijgen. De uiterste consequentie zou zelfs het voortijdig afbreken van de opleiding kunnen zijn. Armoede en een laag opleidingsniveau worden op die manier van generatie op generatie doorgegeven.

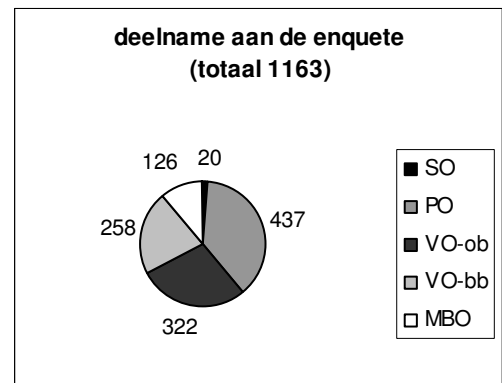
In het rapport 'Onwijs duur onderwijs 2005' doet de SP voorstellen voor het terugdringen van de schoolkosten en voorstellen voor het op korte termijn kosteloos maken van het primaire en secundaire onderwijs.

Opzet en respons

Ouders van schoolgaande kinderen kregen vanaf half juni tot 20 september de gelegenheid om een enquête op de website van de SP in te vullen. In drie stappen werden de ouders door een aantal vragen geleid, waarbij ze aangaven hoeveel schoolgaande kinderen er in het gezin zijn, wat de schoolsoort per kind is, welke kosten er per kind gemaakt worden en of er een tegemoetkoming via de WTOS is aangevraagd en ontvangen. Via een speciaal e-mailadres konden de ouders vragen over de enquête stellen en opmerkingen achterlaten.

Via een zogenaamde *banner* op de homepage van de SP-site werden mensen opgeroepen deel te nemen aan de enquête. Verder is aandacht gevraagd voor de enquête door middel van persberichten, die geplaatst werden in lokale en regionale media, en was er een vermelding van de enquête in alle berichtgeving van de Kamerfractie met betrekking tot schoolkosten. Een aantal onderwijsorganisaties, zoals ouderverenigingen, plaatste een link naar de enquête op hun website.

In totaal werd de enquête 1163 keer ingevuld. Niet elke ingevulde enquête was bruikbaar, omdat bijvoorbeeld geen bedragen werden ingevuld. Het aantal reacties van ouders met kinderen op het speciaal onderwijs is klein, er is informatie gegeven voor 20 leerlingen in het speciaal onderwijs. De resultaten van deze groep, die 1,7 procent van het totaal uitmaakt, zullen in deze rapportage verder buiten beschouwing worden gelaten. 37,6 procent van de reacties ging over leerlingen in het primair onderwijs en 49,9 procent over leerlingen in het voortgezet onderwijs. De MBO'ers hebben een aandeel van 10,8 procent in het totaal. Een vrij kleine groep, maar naar ons idee groot genoeg om toch een aardig beeld te krijgen van de kosten voor een leerling in het MBO.

Ongeveer tien procent van de respondenten heeft alleen een totaalbedrag aan schoolkosten ingevuld en dat verder niet gespecificeerd. Daardoor vallen de gemiddelde bedragen die in deze

rapportage genoemd worden voor bijvoorbeeld schoolboeken iets lager uit, omdat het gemiddelde wel is berekend met het totale aantal leerlingen per schoolsoort. De gemiddelde bedragen voor totale schoolkosten zijn dan ook hoger, dan de optelsom van de gespecificeerde kostensoorten.

De resultaten van het onderzoek van dit jaar worden vergeleken met de uitkomsten van een soortgelijk onderzoek dat de SP-fractie vorig jaar deed. De uitkomsten van dat onderzoek zijn neergelegd in het rapport “Onwijs duur onderwijs!” dat is te bestellen bij de fractie. Het rapport is ook te vinden op www.sp.nl.

Lesgeld

Vorig jaar werd, in de rapportage over de uitkomsten van de enquête van dat jaar, ruimschoots aandacht gegeven aan het lesgeld.

Aangezien het lesgeld deze zomer is afgeschaft voor leerlingen in het voortgezet onderwijs en voor leerlingen tot 18 jaar in het beroepsonderwijs, wordt die vergelijking niet gemaakt. Uit de binnengekomen e-mail blijkt dat er lange tijd veel onduidelijkheid bestond over de afschaffing van het lesgeld. In dit rapport wordt gekeken naar andere kosten die met het onderwijs te maken hebben. Voor een aanzienlijke groep ouders (137.800) werd het lesgeld volledig gecompenseerd via de WTOS. Voor deze groep maakt het afschaffen van het lesgeld geen enkel verschil, de schoolkosten blijven onverminderd hoog.

Schoolgidsen en gedragscode

Naast een enquête onder ouders op de SP-site werd bij alle scholen voor voortgezet onderwijs in Amsterdam, Rotterdam, Groningen en Eindhoven een schoolgids opgevraagd. Aan de hand van de eerder dit jaar vastgestelde gedragscode schoolkosten werd bekeken of de scholen er al in slagen te voldoen aan de in de gedragscode gestelde voorwaarden. Daarnaast werd onderzocht of uit de schoolgidsen blijkt dat scholen zich houden aan de regels en wetten op dit terrein, onder andere met betrekking tot de ‘vrijwillige’ ouderbijdrage.

De rechtbank in Almelo deed een in dit licht interessante uitspraak² over schoolkosten en de onmogelijkheden voor scholen om ouders te dwingen om te betalen. De rechter volstond in zijn uitspraak met een

² Rechtbank Almelo, 29 maart 2005, zaaknummer 173144 CV EXPL 6050/04

verwijzing naar artikel 27 lid 2 uit de Wet op het Voortgezet
Onderwijs:

*“De toelating tot de school [wordt] niet afhankelijk gesteld van een andere
dan een bij of krachtens de wet geregelde bijdrage.”*

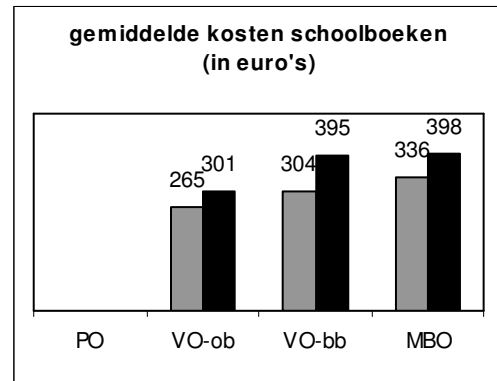
Nu het lesgeld is afgeschaft is er geen sprake meer van een bij of
krachtens de wet geregelde bijdrage.

Van de aangeschreven scholen, stuurden zestig een schoolgids. Een
aantal scholen, voornamelijk voor bijzonder onderwijs, wilde eerst
weten waarom de Tweede-Kamerfractie van de SP geïnteresseerd is in
de schoolgids. Na een korte uitleg over de opzet van het onderzoek
hebben bijna al deze scholen alsnog een schoolgids gestuurd. Een
aantal scholen gaf aan dat de gezochte informatie in de schoolgids niet
te vinden is. In vier gevallen werd doorverwezen naar de website. Eén
school stuurde een voorbeeld van de ‘overeenkomst ouderbijdrage’
met de bijbehorende toelichting.

Schoolboeken

Verreweg de grootste kostenpost, nu het lesgeld is afgeschaft, zijn de schoolboeken. In het primair onderwijs voorzien de scholen in de boeken. In het voortgezet onderwijs zijn de kosten in de afgelopen jaren enorm gestegen. Dit komt voornamelijk door het groeiende aantal eenmalig te gebruiken werkboeken en doordat steeds meer lesmethoden gebruik maken van moderne media als Cd-rom's. Voor deze audiovisuele leermiddelen geldt ook nog eens het hoge BTW-tarief.

De kosten variëren in 2005 van 301 euro in de onderbouw van het voortgezet onderwijs, tot 398 euro in het MBO. De bovenbouw van het voortgezet onderwijs zit daar net onder met 395 euro. Uit de enquête blijkt dat, ten opzichte van vorig jaar, vooral de prijs van de boeken die in de bovenbouw gebruikt worden fors is gestegen.

De SP stelt voor om via drie stappen de schoolboeken goedkoper te maken en uiteindelijk te komen tot gratis verstrekking van de schoolboeken aan de leerlingen. Als eerste stap stellen we voor om de BTW op leermiddelen af te schaffen. Door het voorbeeld van het Verenigd Koninkrijk te volgen worden schoolboeken en de bijbehorende Cd-rom's en DVD's een stuk goedkoper. Ook de tweede stap zorgt voor een flinke prijsdaling: het in eigen beheer ontwikkelen van methodes. Na de eerste twee stappen kan de overheid met een bescheiden toevoeging aan de lumpsum, leermiddelen gratis aan de leerlingen verstrekken.

Voor wat betreft de schoolboeken behoort Nederland tot een kleine groep Europese landen die ouders laten betalen voor schoolboeken. Alleen in Noorwegen, Vlaanderen, Luxemburg, Italië en Nederland draaien de ouders op voor die kosten. Terwijl in de andere landen waar betaald wordt voor boeken geen lesgeld werd geheven. Tot dit jaar was Nederland dus uniek, in die zin dat zowel voor de school als voor de boeken betaald moest worden.

De SP pleit al jaren voor het gratis verstrekken van schoolboeken aan de leerlingen. Veel ouders zitten jaar na jaar met de handen in het haar, omdat de boekenpakketten steeds duurder worden. De boeken worden steeds luxer, er wordt steeds vaker gewerkt met Cd-rom's en voor elk vak is tegenwoordig wel een werkboek nodig. De luxe fullcolour uitgaven, met veel afbeeldingen en extra informatie, vliegen je om de oren. Met het zetten van de eerste twee stappen zullen de prijzen van schoolboeken aanzienlijk dalen, waardoor de derde stap – de gratis verstrekking van schoolboeken aan leerlingen - minder groot wordt.

Stap 1: De BTW op leermiddelen wordt afgeschaft

Nederland moet net als het Verenigd Koninkrijk geen BTW heffen op leermiddelen. Het is de moeite waard om te onderzoeken of Nederland het voorbeeld van de Engelsen kan volgen.

Volgens staatssecretaris Wijn van financiën dwingt Europese regelgeving ons om negentien procent BTW te heffen op educatieve Cd-rom's. Voor schoolboeken geldt op dit moment het lage BTW-tarief van zes procent, voor de bijbehorende educatieve Cd-rom's geldt het hoge tarief van negentien procent. Wijn geeft in antwoord op Kamervragen van de SP³ aan dat Europese regelgeving de Nederlandse overheid dwingt om deze differentiatie in de tarieven aan te brengen. De staatssecretaris verwijst naar het Europese beleid, maar volgens de educatieve uitgevers is dat niet meer dan een gelegenheidsargument. De richtlijnen gelden immers niet onverkort, maar moeten vertaald worden in nationaal beleid. De staatssecretaris geeft ook aan, dat het niet gaat om nieuw beleid, maar om de interpretatie van bestaand beleid.

Ook bij het ministerie van Financiën is men uiterst ongelukkig met de maatregel. Dat is tussen de regels door ook te lezen in de beantwoording van Kamervragen van de SP³. De GEU, de schoolmanagers VO, Ouders & COO en de stichting ICT op School hebben hun verbijstering over de huidige situatie uitgesproken

³ zie bijlage

In Engeland kan men, blijkbaar in strijd met de Europese BTW-richtlijn, een tarief van nul procent VAT hanteren voor leermiddelen⁴. Op zijn minst zouden audiovisuele leermiddelen onder het lage tarief moeten vallen, maar nog liever volgt Nederland het voorbeeld van het Verenigd Koninkrijk. De minister zou zonodig in Brussel moeten aandringen op gelijke behandeling van de lidstaten.

Stap 2: Het in eigen beheer ontwikkelen van nieuwe lesmethoden wordt gestimuleerd

De SP wil dat de minister stimuleert dat scholen gezamenlijk in eigen beheer lesmethoden ontwikkelen. Scholen hebben de educatieve uitgeverijen niet nodig. De expertise loopt in de school rond. Docenten die uren krijgen om een methode te ontwikkelen, zijn beter af in dienst van de publieke sector, dan bij een uitgeverij die de *credit* en de winst opstrijkt. Volgens een berekening van Ouders & COO hoeft een bekende wiskundemethode die nu op een derde van de scholen wordt gebruikt, niet meer te kosten dan acht miljoen aan ontwikkeling en een jaarlijks bedrag van ongeveer 700.000 euro voor het onderhoud.

Een dergelijke zelf ontwikkelde methode kan zelfs nog goedkoper uitvallen door alle opdrachten, die nu in een apart uitgegeven werkboek worden aangeboden, op een website te zetten. Copyrights hoeven dan niet betaald te worden. Iedere leerling krijgt zijn eigen schone gekopieerde werkboek, zonder de half uitgegumde antwoorden van zijn voorganger of de kosten van een volledig nieuw werkboek. Ook antwoordenboeken en andere extra's kunnen digitaal aangeboden worden.

De kwaliteit van een lesmethode hoeft niets aan aantrekkelijkheid in te boeten, als hij in eigen beheer door een samenwerkingsverband van scholen wordt gemaakt. De digitalisering van onderwijsmethodes geeft een keur aan mogelijkheden voor grafische en interactieve applicaties, die de mogelijkheden van een fullcolour boek ver te boven gaan. De keuzemogelijkheden voor de docenten worden zelfs groter wanneer de methode wordt aangeboden in de vorm van digitale modules.

⁴ 'De vaste boekenprijs voor schoolboeken in het voortgezet onderwijs,' CPB en SCP, september 2001 *en* correspondentie met de Britse ambassade en het Britse *HM Revenue & Customs*

De minister moet zorgen voor de (financiële) ruimte die scholen de mogelijkheid biedt docenten de uren te geven die nodig zijn om nieuwe methodes te ontwikkelen of om ze te onderhouden. Er zijn verschillende voorbeelden van docenten die het heft in eigen handen genomen hebben. De schrijvers van de populaire methode *Scoop* voor het vak natuurkunde hebben besloten om de volgende vernieuwing van de methode in eigen beheer uit te brengen onder de naam *Stevin*. Al eerder ontwikkelde een groep docenten een methode voor wiskunde – de zogenaamde Wageningse Methode – die bij een groeiende groep scholen in gebruik is.

Stap 3: Scholen gaan zelf, met geld uit de lumpsum, de boeken kopen

Scholen worden zelf financieel verantwoordelijk voor de aankoop en verstrekking van de boeken. De minister vergroot de lumpsum met een toepasselijk bedrag. We beginnen het komende jaar met de werkboeken, het jaar daarna de boeken voor de onderbouw en het jaar daarna de boeken voor de bovenbouw. Scholen werken samen om op die manier grotere kortingen te kunnen bedingen. De tegemoetkoming voor ouders met kinderen die voortgezet onderwijs volgen (WTOS) kan dan ook stapsgewijs worden afgeschaft.

Net als nu in het basisonderwijs gebeurt, gaan scholen in het voortgezet onderwijs boeken zelf betalen en ter beschikking stellen van de leerlingen. Op die manier worden de scholen ook financieel verantwoordelijk voor de aankopen die ze doen. Dat maakt scholen kritischer in de keus voor een bepaalde methode. Daarnaast zullen scholen eerder zelf gaan onderhandelen met de uitgever van een methode, dan dat gemakzuchtig over te laten aan de tussenhandel. De tussenhandel hanteert een flinke marge en de overhead telt ook zwaar mee. In de praktijk betalen de ouders per leerling jaarlijks tussen de 350 en 500 euro aan leermiddelen. Van dat bedrag gaat volgens eigen zeggen gemiddeld 132 euro naar de educatieve uitgever en is een deel bestemd voor woordenboeken en atlassen die niet door educatieve uitgevers worden geleverd.⁵

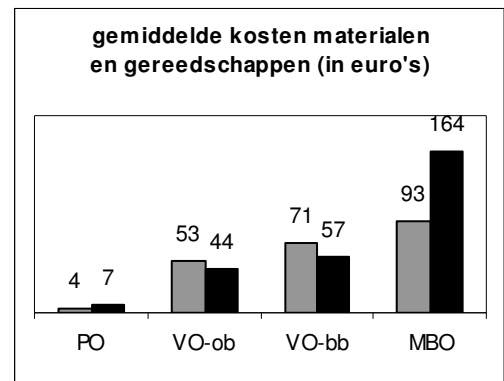
⁵ 'Schreeuwend duur,' NRC Handelsblad, 27 augustus 2005 en 'Dure Schoolboeken en de Consumentenbond,' persbericht Consumentenbond, 27 september 2005

Als scholen samen optrekken dan kan de marge flink omlaag. Samen optrekkende scholen kunnen, omdat ze grote hoeveelheden inkopen, dezelfde kortingen bedingen bij de uitgevers als de boekhandelaars nu doen. Door samen te werken kan de overhead ook beperkt blijven. Dan hoeft immers niet elke school zelf te zorgen voor het samenstellen van de pakketten en voor de administratieve rompslomp er om heen.

Materialen en gereedschappen

Het verschil tussen de verschillende schoolsoorten voor wat betreft de materialen en gereedschappen die een leerling nodig heeft, zijn groot. Dat die kostenpost voor het MBO aanzienlijk hoger ligt, spreekt voor zich. Een leerling-monteur heeft een goedgevulde gereedschapskist nodig en een leerling-kok een messenset. Binnen het MBO zijn de verschillen ook nog groot, omdat er ook richtingen zijn waar het ambachtelijke karakter van het vak minder opvalt.

De kosten voor materialen zijn in het basisonderwijs het laagste, zeven euro, terwijl een ouder met een kind op het MBO gemiddeld 164 euro per jaar betaalt aan materiaal. Zowel in het primair onderwijs als in het MBO zijn de kosten gestegen. In het voortgezet onderwijs zijn volgens de enquête de kosten gedaald, maar er wordt nog steeds een bijdrage van de ouders verwacht van 44 euro in de onderbouw en 57 euro in de bovenbouw.

De vraag die je kunt stellen bij deze kosten is of de materialen en gereedschappen niet bij de standaard leermiddelen horen. In het voortgezet onderwijs zou dat zeker het geval moeten zijn. De scholen moeten via de lumpsum voldoende middelen krijgen om te voorzien in de benodigde materialen en gereedschappen. Potloden voor de tekenlessen en veiligheidsbrillen voor natuurkundeproeven zijn voorbeelden van zaken die horen tot de standaarduitrusting van een school.

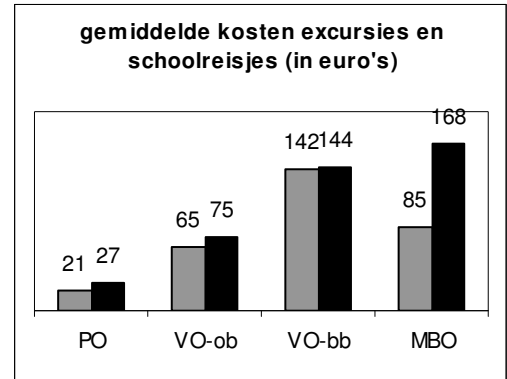
In het MBO zijn het opleidingsspecifieke materialen en gereedschappen, die na afronding van de opleiding nog door de leerling gebruikt kunnen worden in het beroep dat uitgeoefend zal worden. Het is niet vreemd om de leerling of de ouders daar aan bij te laten dragen. Bij centrale inkoop door de school of door een samenwerkingsverband van scholen kunnen kortingen bedongen worden.

Excursies en schoolreisjes

Sommige scholen vragen naast een ‘vrijwillige’ ouderbijdrage ook een bijdrage voor excursies en schoolreisjes. Naast excursies die te maken hebben met het lesprogramma zijn er ook dure schoolreisjes naar het buitenland of een pretpark. Niet betalen betekent dat een kind niet mee kan. De meeste ouders willen niet dat hun kinderen uitgesloten worden van dergelijke buitenschoolse activiteiten en betalen zonder of met stil protest.

In het primair onderwijs gaat het om een bedrag van 27 euro. Ouders met leerlingen in de onderbouw betalen 75 euro en in de bovenbouw zelfs 144 euro. In het MBO is het bedrag bijna verdubbeld ten opzichte van vorig jaar naar 168 euro.

Bij de kosten voor schoolreisjes en excursies kun je dezelfde vraag stellen als bij de kosten voor materialen en gereedschappen. Wat hoort bij het lesprogramma en wat is nu echt een buitenschoolse activiteit? Voor de excursies die een duidelijke relatie hebben met het onderwijs zou moeten gelden dat de school die kan organiseren met middelen uit de lumpsum. Voor buitenschoolse activiteiten zoals een bezoek aan een pretpark of een reis naar Rome of Parijs zou een spaarregeling opgezet kunnen worden, zodat ouders niet met het hele bedrag ineens over de brug hoeven te komen.

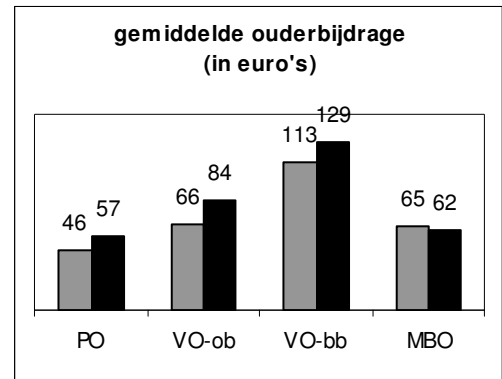

‘Vrijwillige’ ouderbijdrage

De ouderbijdrage is officieel vrijwillig. Een school mag een leerling niet weigeren als ouders de ouderbijdrage niet willen betalen. In het basisonderwijs, (voortgezet) speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs moet de school voor de vrijwillige ouderbijdrage een aparte overeenkomst met de ouders afsluiten.

Daarbij moet de school de mogelijkheid bieden om in termijnen te betalen en moet de ouder de keuze krijgen om bepaalde zaken wel of niet ‘af te nemen’. Scholen mogen een vrijwillige financiële bijdrage vragen voor extra voorzieningen en activiteiten, zoals een schoolkamp, aanvullend lesmateriaal en festiviteiten. Dit zijn activiteiten die niet tot het gewone

lesprogramma behoren en om die reden niet door het ministerie van onderwijs worden betaald. Leerlingen waarvoor geen vrijwillige ouderbijdrage wordt betaald kunnen door de school van de extra faciliteiten worden uitgesloten. Het stigma dat de leerlingen daarmee krijgen is meestal voldoende afschrikwekkend om de ouders toch te laten betalen. Scholen mogen leerlingen niet weigeren, van school sturen of een diploma onthouden, wanneer de ouders de bijdrage niet of slechts gedeeltelijk willen betalen. De toegankelijkheid van het onderwijs mag immers niet in het gedrang komen.

Regels en wetten

Er is een wettelijke verplichting tot het opnemen van informatie over de ouderbijdrage in de schoolgids. Die informatie betreft een modelovereenkomst ouderbijdrage, een melding dat de ouderbijdrage vrijwillig is, een specificatie van de activiteiten en een melding van de hoogte van de ouderbijdrage. Verder wordt een aantal voorwaarden gesteld waar bij het vragen van een ouderbijdrage aan voldaan moet worden. Die voorwaarden zijn:

- de ouderbijdrage is vrijwillig;
- de ouderbijdrage kan alleen worden gevraagd na het afsluiten van een schriftelijke overeenkomst;
- de overeenkomst wordt getekend ná de toelating van de leerling;

- na ondertekening zijn beide partijen verplicht de overeenkomst na te komen;
- de overeenkomst vermeldt voor welke activiteiten de bijdrage betaald wordt;
- de overeenkomst vermeldt dat de overeenkomst kan worden aangegaan voor specifieke activiteiten;
- de activiteiten dienen in de overeenkomst gespecificeerd te zijn;
- er moet een reductieregeling zijn;
- er moet een kwijtscheldingsregeling zijn;
- de overeenkomst heeft een geldigheidsduur van één schooljaar.

Geen van de schoolgidsen die aan ons is toegestuurd voldoet aan alle eisen. Uit de steekproef blijkt bijvoorbeeld dat 35 procent van de scholen niet meldt dat het gaat om een vrijwillige bijdrage. Veel scholen voldoen niet aan de voorwaarden en de wettelijke voorschriften, maar ook het ministerie treft blaam. Het toezicht op de naleving van de regels en wetten moet verscherpt worden.

Gedragscode schoolkosten

In februari dit jaar is door de ouderorganisaties NKO, Ouders&Coo en LOBO, de organisaties voor bestuur en management VOS/ABB, VBS, Besturenraad en Bond KBVO en de organisatie voor het schoolmanagement Schoolmanagers_VO een gedragscode schoolkosten gepresenteerd. De gedragscode werd door minister Van der Hoeven warm onthaald, zij zag het als een belangrijke eerste stap op weg naar het terugdringen van de schoolkosten. De organisaties achter de gedragscode hebben bij de presentatie van de gedragscode een lans gebroken voor het terugdringen van de totale schoolkosten en verwachtten daarbij inzet van de kant van de minister.

In de gedragscode schoolkosten is een aantal richtlijnen vastgelegd, waarmee scholen – als ze de gedragscode onderschrijven – zich vastleggen op een aantal criteria, die vooral te maken hebben met de transparantie van en de communicatie over de schoolkosten. De volledige gedragscode is aan het einde van dit rapport opgenomen. In dit hoofdstuk wordt alleen stilgestaan bij de elementen uit de gedragscode die betrekking hebben op de ‘vrijwillige’ ouderbijdrage.

Als scholen de gedragscode onderschrijven, dan geven ze daarmee impliciet aan dat ze de ouderbijdrage niet zullen inzetten als

selectiemiddel. Hoewel de ouderbijdrage vrijwillig is, kan deze gebruikt worden door scholen om kinderen van armere ouders buiten de deur te houden. Met enige drang wordt ouders gezegd dat betaling van de ouderbijdrage noodzakelijk is voor goed onderwijs. Ouders die niet kunnen betalen zoeken vervolgens een andere school, omdat zij een ongemakkelijke situatie willen voorkomen. In de gedragscode wordt afgesproken dat de hoogte van de schoolkosten geen belemmering mag zijn voor leerlingen en hun ouders of verzorgers om het verplichte onderwijsprogramma te volgen. In het rapport ‘Bruggen Bouwen’ schrijft de commissie Blok daarover het volgende:

“Bij onderzoek van het SCO-Kohnstamm-instituut (2002) zijn een paar voorbeelden gevonden van scholen die proberen bepaalde groepen ouders en kinderen ‘buiten de deur’ te houden. Dat gebeurt bijvoorbeeld door een hoge ouderbijdrage te vragen [...]”⁶

Volgens de gedragscode spannen scholen zich in om – met behoud van kwaliteit – de schoolkosten zo laag mogelijk te houden. In de gedragscode is ook vastgelegd dat scholen tijdig via de schoolgids de hoogte en de opbouw van de schoolkosten communiceren. Uit de ons toegezonden schoolgidsen blijkt dat nog geen gemeengoed te zijn. De afspraken uit de gedragscode zijn blijkbaar nog niet uitgevoerd. Misschien kan dat ook niet op een dergelijke korte termijn, maar ook zonder de gedragscode zouden ouders moeten kunnen rekenen op voldoende en juiste informatie in de schoolgids over de ouderbijdrage. Daar zijn namelijk wettelijke voorschriften voor. Veel scholen geven in de schoolgids wel aan hoe hoog de ouderbijdrage is, maar alleen in algemene zin waar het geld voor bedoeld is. Van de scholen in de steekproef geeft 38 procent niet aan voor welke uitgaven de bijdrage bedoeld is. Bij een aantal scholen ontbreekt welke verklaring dan ook, alleen de hoogte van het bedrag wordt genoemd. Een deel van de scholen, 35 procent, geeft in de schoolgids niet aan dat de ouderbijdrage een vrijwillige bijdrage is. Andere scholen kiezen voor een woordgebruik waaruit niet meteen duidelijk is dat het om een vrijwillige bijdrage gaat.

Volgens de regels en wetten met betrekking tot de ouderbijdrage is een schriftelijke overeenkomst over de ouderbijdrage verplicht. Uit de steekproef blijkt dat 82 procent van de scholen niet aangeeft dat er een

⁶ ‘Bruggen Bouwen’, Commissie Onderzoek Integratiebeleid, hoofdstuk 5

overeenkomst moet worden afgesloten. Slechts één van de zestig scholen stuurde een voorbeeldovereenkomst. Alleen als de bijdrage geïnd wordt door een oudervereniging, die zelf bepaald waaraan het geld wordt besteed, is een schriftelijke overeenkomst niet verplicht. Ouders kunnen overigens niet verplicht worden om lid te worden van een dergelijke oudervereniging.

De SP pleit al jaren voor het afschaffen van de ouderbijdrage. In de alternatieve begroting van de SP van dit jaar wordt een eerste stap op weg naar afschaffing gezet door de bijdrage te maximeren op 25 euro voor het primair onderwijs en 50 euro voor het voortgezet onderwijs. In de alternatieve begroting reserveert de SP een bedrag om scholen gedeeltelijk te compenseren voor het misgelopen geld. Wel kiezen we er voor om dat bedrag gelijkmatig over de scholen te verdelen. Daarmee wordt voorkomen dat scholen, die een hoge ouderbijdrage vragen, daarvoor beloond worden.

Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten

Voor bekostiging van onderwijs in het voortgezet onderwijs en voor deelnemers jonger dan achttien jaar in het middelbaar beroepsonderwijs is een regeling op grond van de Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten (WTOS) in het leven geroepen.

Om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming moet het kind in Nederland onderwijs volgen op een school voor voortgezet onderwijs, voortgezet speciaal onderwijs of beroepsonderwijs. De hoogte van de WTOS-uitkering hangt in het individuele geval af van het inkomen van de ouder(s) en is niet afhankelijk van de daadwerkelijke kosten.

Omdat het lesgeld is afgeschaft, is de bijbehorende tegemoetkoming in het lesgeld niet meer nodig. Tegelijk met de afschaffing van het lesgeld is ook de tegemoetkoming voor die component via de WTOS afgeschaft. Voor een beperkte groep leerlingen blijft de tegemoetkoming in het lesgeld bestaan. Deze groep profiteert niet van de afschaffing van het lesgeld, maar zou wel nadeel hebben van de afschaffing van de tegemoetkoming.

Eind dit jaar wordt een onderzoek afgerond naar het niet-gebruik van WTOS. Het onderzoek is onderdeel van een groter onderzoek naar het niet-gebruik van overheidsregelingen. Uit de vaststelling dat er niet-gebruik is, blijkt dat de informatievoorziening vanuit de overheid tekort schiet. Een simpele oplossing daarvoor is de mogelijkheid om iedereen die staat ingeschreven voor onderwijs aan een instelling die valt onder WTOS een brief te sturen met daarin informatie over de regeling.

De maximale vergoedingen zijn door het ministerie van OCW voor het schooljaar 2005/2006 als volgt vastgesteld:

Soort onderwijs		Tegemoetkoming schoolkosten	Tegemoetkoming les- of cursusgeld
Voortgezet onderwijs	onderbouw	€ 571,03	€ 949,00
	bovenbouw	€ 648,08	€ 949,00
Voortgezet speciaal onderwijs		-	€ 949,00
Beroepsonderwijs		€ 956,70	€ 949,00

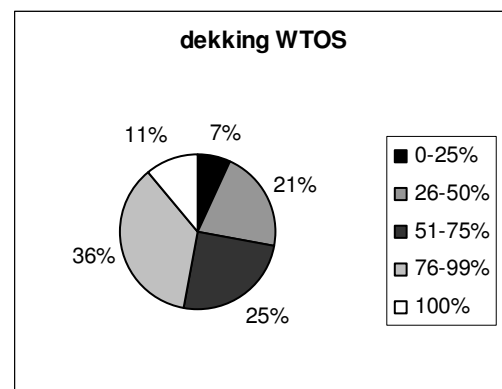
In de enquête zijn enkele vragen gesteld over de WTOS. Allereerst is er gevraagd of er een tegemoetkoming in de schoolkosten was aangevraagd.

Uit de beantwoording blijkt dat 85 procent van de ondervraagden een tegemoetkoming heeft aangevraagd, 15 procent heeft dat niet gedaan. Opvallend is dat telkens blijkt dat er ouders zijn die niet op de hoogte zijn van de regeling. Een aantal ouders kwam er door het invullen van de enquête achter dat de mogelijkheid bestaat een tegemoetkoming aan te vragen.

Op de vraag of men recht heeft op een tegemoetkoming in de schoolkosten volgens de definities van het ministerie, antwoordde 77 procent hier geen recht op te hebben. Uit het verschil met de beantwoording van de vorige vraag blijkt dat de behoefte aan een tegemoetkoming groter is dan de toekenning.

Ook is aan de ouders, die een tegemoetkoming hebben ontvangen, gevraagd in hoeverre de daadwerkelijke kosten gedekt worden door de tegemoetkoming. Bij slechts elf procent van de ondervraagden is sprake van een dekking van honderd procent van de kosten. Bijna de helft van de ondervraagden krijgt een tegemoetkoming die de kosten voor meer

dan driekwart dekt. Een compensatie van de kosten tussen 50 en 75 procent is voor een kwart van de ondervraagden een feit en 21 procent geeft aan dat de tegemoetkoming voldoende is voor dekking van 25 tot 50 procent van de werkelijke kosten. Zeven procent geeft aan dat de tegemoetkoming minder dan een kwart van de kosten dekt.

Conclusies en aanbevelingen

De schoolkosten zijn ondanks het afschaffen van het lesgeld, het schrappen van de vaste prijs voor schoolboeken en de introductie van de gedragscode schoolkosten onverminderd hoog.

De afschaffing van het lesgeld betekent niet voor alle ouders dat schoolkosten zijn gedaald. Voor een aanzienlijke groep ouders (137.800) werd het lesgeld volledig gecompenseerd via de WTOS. Voor deze groep maakt het afschaffen van het lesgeld geen enkel verschil.

Het afschaffen van de vaste boekenprijs voor educatieve boeken heeft geen invloed gehad. Dit jaar zijn de schoolboeken opnieuw duurder geworden. De deelnemers aan de enquête geven aan dat de kosten van de boeken tussen vijf en twintig procent zijn gestegen. Er is sprake van marktfalen, zolang degene die bepaalt (de school), niet dezelfde is als degene die betaalt. Bij het debat over de vaste boekenprijs was de SP van mening, dat het uitzonderen van schoolboeken niet zou leiden tot een daling van de kosten, omdat er geen sprake is van een echte markt. Ook de indieners van het initiatiefwetsvoorstel (Dittrich, Halsema en Van Nieuwenhoven) verwachtten geen prijsdaling. Pas wanneer degene die bepaalt welke boeken aangeschaft moeten worden ook dezelfde is als degene die ervoor betaalt, zou er sprake kunnen zijn van neerwaartse druk op de prijs. Ook het CPB en het SCP verwachtten⁷ vooraf, dat gelet op de kenmerken van de schoolboekenmarkt voor het voortgezet onderwijs, de eventuele afschaffing van de vaste boekenprijs op korte termijn geen grote veranderingen teweeg zou brengen.

De gedragscode schoolkosten is vrijblijvend. Scholen zijn niet verplicht het te ondertekenen en ondertekenaars worden ook niet gecontroleerd op naleving. De gedragscode is een goede eerste stap, maar inzet van de kant van de overheid is onontbeerlijk. Dat gaven de opstellers van de gedragscode ook aan toen zij de code presenteerden.

⁷ 'De vaste boekenprijs voor schoolboeken in het voortgezet onderwijs,' CPB en SCP, september 2001

Uit de steekproef van schoolgidsen blijkt dat 35 procent van de scholen in de schoolgids niet aangeeft dat de ouderbijdrage vrijwillig is en dat 38 procent niet aangeeft waaraan de ouderbijdrage wordt uitgegeven.

De SP is van mening dat primair en secundair onderwijs gratis moeten zijn. Nederland moet het Internationale Verdrag Economische, Sociale en Culturele Rechten naleven. Nederland heeft door de ondertekening van het verdrag de verplichting op zich genomen het voortgezet onderwijs geleidelijk kosteloos te maken. Tot nu toe blijkt hier weinig van terecht te komen.

Om een halt toe te roepen aan het dure onderwijs heeft de SP een aantal voorstellen. Met deze voorstellen wordt het onderwijs het komende jaar al goedkoper en kan het op korte termijn kosteloos worden.

◆ **Er komt beter toezicht komen op naleving van regels en wetten m.b.t. de ouderbijdrage**

Uit de steekproef met schoolgidsen blijkt dat geen enkele school aan alle voorwaarden die in de wet gesteld worden voldoet. Het toezicht op de naleving van regels en wetten moet verbeterd worden.

◆ **De vrijwillige ouderbijdrage wordt gemaximeerd en op termijn helemaal afgeschaft**

De vrijwillige ouderbijdrage is bedoeld om faciliteiten voor de leerlingen ter beschikking te stellen of te organiseren die niet rechtstreeks voortvloeien uit de wettelijke voorschriften met betrekking tot de inhoud van het onderwijs en niet betaald kunnen worden uit de bekostiging die de instellingen ontvangen van het ministerie. De grenzen vervagen. Het is onduidelijk of de uit de ouderbijdrage betaalde faciliteiten niet voortvloeien uit de wettelijke voorschriften. De hoogte van de ouderbijdrage verschilt aanzienlijk van school tot school. Door de verschillen ontstaan arme en rijke scholen. De middelen die de overheid ter beschikking stelt moeten afdoende zijn om alle aan het onderwijs gerelateerde zaken te kunnen financieren. Daarmee zou de ouderbijdrage overbodig worden.

In de alternatieve begroting van de SP van dit jaar wordt een eerste stap op weg naar afschaffing gezet door de bijdrage te maximeren op 25 euro voor het primair onderwijs en 50 euro voor het voortgezet

onderwijs. In de alternatieve begroting reserveert de SP een bedrag om scholen gedeeltelijk te compenseren voor het misgelopen geld. Wel kiezen we er voor om dat bedrag gelijkmatig over de scholen te verdelen. Daarmee wordt voorkomen dat scholen, die een hoge ouderbijdrage vragen, daarvoor beloond worden.

◆ **De BTW voor alle leermiddelen wordt weer zes procent en op termijn afgeschaft**

Volgens het ministerie van Financiën dwingt Europese regelgeving de Nederlandse overheid om de tarieven te differentiëren. Volgens de educatieve uitgevers een gelegenheidsargument. De richtlijnen gelden niet onverkort, maar moeten vertaald worden in nationaal beleid. De staatssecretaris geeft ook aan dat het gaat om de interpretatie van beleid. Het is een kwestie van willen en durven om de tarieven voor audiovisuele leermiddelen weer terug te brengen naar zes procent. Nog liever volgt Nederland het voorbeeld van het Verenigd Koninkrijk, waar voor alle leermiddelen een BTW-tarief van nul procent wordt gehanteerd. De minister zou zonnig in Brussel moeten aandringen op gelijke behandeling van de lidstaten.

◆ **De overheid stimuleert het in eigen beheer ontwikkelen van lesmethoden**

De SP wil dat de minister stimuleert dat scholen gezamenlijk in eigen beheer lesmethoden ontwikkelen. Volgens een berekening van Ouders & COO hoeft een bekende wiskundemethode die nu op een derde van de scholen wordt gebruikt, niet meer te kosten dan acht miljoen aan ontwikkeling en een jaarlijks bedrag van ongeveer 700.000 euro voor het onderhoud. Een dergelijke zelf ontwikkelde methode kan zelfs nog goedkoper uitvallen door alle opdrachten, die nu in een apart uitgegeven werkboek worden aangeboden, op een website te zetten. De minister moet zorgen voor de (financiële) ruimte die scholen de mogelijkheid biedt docenten de uren te geven die nodig zijn om nieuwe methodes te ontwikkelen of om ze te onderhouden.

◆ **Scholen gaan boeken zelf betalen en verstrekken**

Scholen worden zelf financieel verantwoordelijk voor de aankoop en verstrekking van de boeken. De minister vergroot de lumpsum met een toepasselijk bedrag. We beginnen het komende jaar met de werkboeken, het jaar daarna de boeken voor de onderbouw en het jaar daarna de boeken voor de bovenbouw. Scholen werken samen om op

die manier grotere kortingen te kunnen bedingen. De tegemoetkoming voor ouders met kinderen die voortgezet onderwijs volgen (WTOS) kan dan ook stapsgewijs worden afgeschaft.

◆ **Zaken die een duidelijke directe relatie hebben met het onderwijs worden betaald door de school**

Zaken zoals de mediatheek, bepaalde excursies en materialen en gereedschappen in het voortgezet onderwijs horen bij het moderne onderwijs. De overheid vraagt steeds meer van scholen, maar voorziet niet in de bijbehorende middelen. De lumpsum zou vergroot moeten worden, zodat scholen de verantwoordelijkheid kunnen nemen om goed en volledig onderwijs te bieden.

◆ **Voor bepaalde buitenschoolse activiteiten bieden scholen spaarregelingen aan**

Schoolreizen naar Rome en Parijs zijn voor goed onderwijs niet absoluut noodzakelijk. Voor verbetering van de sociale contacten en relaties in een klas zijn ze van groot belang. Het is goed dat scholen dergelijke buitenschoolse activiteiten aanbieden en het is niet vreemd dat ouders daaraan een financiële bijdrage leveren. Voor dit soort buitenschoolse activiteiten zouden spaarregelingen opgezet moeten worden, zodat ouders niet met het hele bedrag ineens over de brug hoeven te komen.

◆ **Alle leerlingen en hun ouders in de doelgroepen van de WTOS krijgen meer gerichte en betere informatie over de regeling**

Eind dit jaar wordt een onderzoek afgerond naar het niet-gebruik van WTOS. Het onderzoek is onderdeel van een groter onderzoek naar het niet-gebruik van overheidsregelingen. Uit de vaststelling dat er niet-gebruik is, blijkt dat de informatievoorziening vanuit de overheid tekort schiet. Een simpele oplossing daarvoor is de mogelijkheid om iedereen die staat ingeschreven voor onderwijs aan een instelling die valt onder WTOS een brief te sturen met daarin begrijpelijke en eenvoudige informatie over de regeling.

Bijlagen

Gedragcode schoolkosten Voortgezet Onderwijs

A Inleiding

De schoolkosten in het voortgezet onderwijs zijn de afgelopen jaren veelvuldig in het nieuws geweest. Uit verschillende onderzoeken⁸ blijkt dat over de afgelopen drie jaar deze kosten met gemiddeld 15% zijn gestegen.

Een deel van deze prijsstijging valt te verklaren uit ontwikkelingen in het onderwijs, bijvoorbeeld door toename van verplichte leermiddelen als gevolg van de invoering van nieuwe leerwegen en centrale examens in het VMBO, en ook door uitbreiding van (buiten)schoolse activiteiten.

Naast commotie over de hoogte van de kosten, zowel in de politiek als in de samenleving, blijkt dat er veel onduidelijkheid is over het bedrag dat ouders/verzorgers kwijt zijn aan de school. Dit is de aanleiding geweest voor de vertegenwoordigers van ouders, schoolbesturen en schoolleiders om samen een gedragscode te ontwikkelen om te stimuleren dat scholen de schoolkosten transparanter maken en dat al het mogelijke wordt gedaan om de kosten zo laag mogelijk te houden.

B Reikwijdte van een gedragscode

De code is opgesteld door de ouderorganisaties NKO, OUDERS & COO en LOBO, de organisaties voor bestuur en management VOS/ABB, VBS, Besturenraad en Bond KBVO en de organisatie voor het schoolmanagement Schoolmanagers_VO.

De organisaties hebben deze gedragscode opgesteld met inachtneming van de autonomie van elk schoolbestuur om zelf hun beleid te bepalen op dit terrein. De organisaties treden dus niet in deze autonomie en daarmee ook niet in de specifieke verantwoordelijkheidsverdeling tussen bestuur en schoolleiding op dit punt.

De code kan en wil scholen niet verplichten tot voorgeschreven gedrag. Veel belangrijker is het dat de groeiende bewustwording binnen scholen om op een heldere en duidelijke wijze met

⁸ Zie Eindrapport Regioplan, publicatienr. 1175, De stijging van de schoolkosten, verklarend onderzoek d.d. 22 juni 2004

ouders/verzorgers over schoolkosten te communiceren, verder toeneemt. Daarnaast hopen de organisaties dat deze code schooldirecties en docenten aan het denken zet over de mogelijkheden om de kosten voor ouders/verzorgers verder te beheersen. Hierbij zijn de organisaties zich er terdege van bewust dat scholen slechts een beperkte invloed hebben op de hoogte van deze kosten.

Met het opstellen van deze gedragscode geven de vertegenwoordigers van ouders, besturen en schoolleiders wel een signaal af wat zij onder 'goed bestuur' verstaan als het om schoolkosten gaat.

Vaak wordt gesproken over schoolkosten in het algemeen. Voor het goede begrip onderscheiden wij hier drie soorten schoolkosten:

- de schoolboeken en het lesmateriaal/lesactiviteiten (noodzakelijk om het voorgeschreven onderwijs te kunnen volgen);
- de overige schoolkosten (vergoeding voor diensten door de school zinvol en wenselijk geacht);
- de vrijwillige ouderbijdrage.

De gedragscode gaat dus niet over het wettelijk lesgeld.

De code vraagt ook van elk van deze partijen in de school een inspanningsbijdrage om het achterliggende doel van de code te realiseren: transparantie en beheersing. Hierbij gaat het uiteraard om door de school beïnvloedbare kosten. Kostenstijgingen veroorzaakt door andere partijen (denk aan educatieve uitgeverij, rijksoverheid) kunnen niet tot de verantwoordelijkheid van de scholen worden gerekend. Allereerst wordt van schoolbesturen verwacht dat zij een duidelijke uitspraak doen over het gewenste beleid op dit terrein. Daarnaast wordt van schoolleiders gevraagd het beleid te formuleren en op een heldere wijze te communiceren met ouders en verzorgers. Ten slotte wordt van ouders en verzorgers een constructief kritische houding verwacht om schoolleiders en besturen, indien nodig, bij de les te houden. Daarnaast wordt van hen verwacht dat zij actief de beschikbare informatie tot zich nemen en meewerken aan onderzoeken van de school om de kosten beter te kunnen beheersen. Transparantie en beheersing van schoolkosten is dus een zaak van deze drie partijen.

C Gedragscode schoolkosten Voortgezet Onderwijs

ALGEMEEN

1. De hoogte van de schoolkosten mag voor ouders/verzorgers en leerlingen geen belemmering vormen om het verplichte onderwijsprogramma te volgen. Daarom spant de school zich in om de schoolkosten zo laag mogelijk te houden met behoud van kwaliteit.

VOORAF

2. De school bespreekt voorafgaand aan het betreffende schooljaar de hoogte en de ontwikkeling van de totale schoolkosten met de ouder-/leerlinggeleding van de medezeggenschapsraad.
3. Daartoe wordt - eveneens voorafgaand aan het betreffende schooljaar - in overleg met de ouder-/leerlinggeleding een begroting opgesteld met betrekking tot de vrijwillige ouderbijdrage die gevraagd wordt⁹.
4. De school informeert ouders/verzorgers en leerlingen op een inzichtelijke wijze over de hoogte van de schoolkosten. De school doet dit tijdig voorafgaand aan het betreffende schooljaar. Hierbij splitst de school de kosten uit naar leerjaar, opleiding en specifieke kostensoort.
5. De school communiceert de hoogte en opbouw van de schoolkosten via diverse kanalen, zoals schoolgids, website, open dagen etc.

BIJ DE REKENING

6. De school stuurt een rekening naar de ouders/verzorgers met een duidelijke specificatie van de schoolkosten. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen schoolboeken en lesmateriaal/lesactiviteiten, overige schoolkosten en vrijwillige ouderbijdrage.
7. De school verstrekt bij de rekening een adequate toelichting waaruit blijkt aan welke doeleinden de gelden worden besteed.

ACHTERAF

⁹ Voor zover de WMO van toepassing is; er kan immers ook sprake zijn van een oudervereniging met rechtspersoonlijkheid die de hoogte van de ouderbijdrage vast stelt.

8. De school legt binnen redelijke termijn na afloop van het schooljaar rekening en verantwoording af aan de ouders/verzorgers over de feitelijke besteding van de ontvangen bijdragen.
9. Als blijkt dat de gemaakte kosten aanzienlijk lager zijn dan de betaalde bijdrage, verreken de school dit met de betreffende ouders/verzorgers.
10. De school inventariseert jaarlijks, samen met de ouder- en leerlinggeleding van de medezeggenschapsraad, of schoolboeken niet of nauwelijks zijn gebruikt. Indien dit het geval is, worden deze boeken in beginsel uit de toekomstige boekenlijst geschrapt.

Samenvatting regels en wetten ouderbijdrage

De ouderbijdrage		
De ouderbijdrage is een financiële bijdrage die gebruikt wordt om (extra) activiteiten te bekostigen die niet vallen onder het normale lesprogramma van een school.		
De ouderbijdrage kan gevraagd worden		
door het bevoegd gezag (= schoolbestuur);	namens het bevoegd gezag (schoolbestuur): door de school; door de ouderraad van de school; door de school én de ouderraad van de school.	door de oudervereniging van de school
Schriftelijke overeenkomst wettelijk verplicht. Partijen: bevoegd gezag - ouders (vo ook leerlingen)	Schriftelijke overeenkomst wettelijk verplicht. Partijen: bevoegd gezag - ouders (vo ook leerlingen)	Schriftelijke overeenkomst niet nodig. Ouderbijdrage = contributie. Ouders zijn lid van de oudervereniging. Ouderbijdrage = contributie. Let op: ouders kunnen niet verplicht worden om lid te worden van een oudervereniging.
De ouder-/ leerlinggeleding van de MR heeft instemmingsrecht ten aanzien van de hoogte en bestemming van de bijdragen.	De ouder- /leerlinggeleding van de MR heeft instemmingsrecht ten aanzien van de hoogte en bestemming van de bijdragen.	De oudervereniging is een autonome rechtspersoon. MR heeft hier geen bemoeienis mee.
Verskil in opvatting tussen Ministerie en Ouderorganisaties		
Ministerie:	Ouderorganisaties:	
De ouderraad valt onder de verantwoording van het bevoegd gezag. Derhalve is een schriftelijke overeenkomst wettelijk verplicht en heeft de ouder-/leerlinggeleding instemmingsrecht inzake - de hoogte van de ouderbijdrage; - de besteding (activiteiten).	De ouderbijdrage is een zaak van de ouderraad en de ouders zelf. Ouderraad en ouders stellen jaarlijks zelf de hoogte en de besteding van de ouderbijdrage vast. Het gaat hier om een bijdrage t.b.v. het functioneren van de ouderraad en de door haar georganiseerde activiteiten. Wettelijke overeenkomst dus niet van toepassing. Geen instemming van ouder-/leerlinggeleding van de MR, want: rechtstreekse relatie tussen de ouders-ouderraad. MR hierin geen rol. MR verhoudt zich alleen tot het bevoegd gezag.	

De schoolgids	
Wettelijke verplichting tot plaatsing volgende informatie in schoolgids: een modelovereenkomst ouderbijdrage; melding ouderbijdrage is vrijwillig; specificatie van de activiteiten; hoogte van de ouderbijdrage; de overeenkomst kan slechts schriftelijk, na de toelating van de leerling worden aangegaan.	Het is raadzaam om informatie over de hoogte en de bestemming van de bijdrage in de schoolgids te plaatsen.
Voorwaarden ouderbijdrage	
Bij het vragen van een ouderbijdrage gelden voorwaarden: de ouderbijdrage is vrijwillig; de ouderbijdrage kan alleen worden gevraagd na het afsluiten van een schriftelijke overeenkomst (bevoegd gezag - ouders); de overeenkomst wordt getekend na de toelating van de leerling; na ondertekening zijn beide partijen verplicht de overeenkomst na te komen; de overeenkomst vermeldt voor welke activiteiten de bijdrage betaald wordt; de overeenkomst vermeldt dat de overeenkomst kan worden aangegaan voor specifieke activiteiten; de activiteiten dienen in de overeenkomst gespecificeerd te zijn; er moet een reductieregeling zijn; er moet een kwijtscheldingsregeling zijn; de overeenkomst heeft een geldigheidsduur van één schooljaar.	
Ouders kunnen of willen niet betalen	
Ouders willen niet betalen	Ouders kunnen niet betalen
Ouders zijn niet verplicht de overeenkomst te ondertekenen, want de ouderbijdrage is vrijwillig. <i>Consequenties:</i> de leerling kan uitgesloten van de aangeboden activiteiten. <i>School:</i> Activiteiten vinden plaats onder schooltijd: school moet vervangend programma bieden; leerling is verplicht dit programma te volgen.	Kwijtscheldingsregeling kan hier mogelijk uitkomst bieden. Dit is afhankelijk van de formulering van deze regeling door de school. Scholen hebben vaak een "schoolfonds" waar ouders een beroep op kunnen doen. Gemeente (sociale dienst) kan te hulp schieten?
Welke activiteiten worden uit de ouderbijdrage betaald?	
Het gaat om activiteiten die niet vallen onder het gewone lesprogramma dat beschreven staat in het schoolplan en niet bekostigd worden door het rijk. Voor de wettelijk verplichte onderdelen van het lesprogramma krijgt de school vergoeding van het rijk.	Oneigenlijk gebruik van de ouderbijdrage: Hiervan is sprake als de school de ouderbijdrage gebruikt voor zaken die door het rijk bekostigd worden. Wat door het rijk bekostigd wordt staat omschreven in het z.g. Programma van Eisen.
Het boekenfonds (voortgezet onderwijs)	
Boekenfonds en aanvullende materialen vallen - als het bevoegd gezag (school) hiervoor verantwoordelijk is - onder de ouderbijdrage. Ouder-/leerlinggeleding van de MR heeft instemmingsrecht t.a.v. de "voorzieningen voor leerlingen".	

Bron: www.schoolknip.nl

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

1187

Vragen van het lid **Vergeer** (SP) aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over *de verhoging van het BTW-tarief voor cd-roms die onderdeel uitmaken van leermiddelen*. (Ingezonden 31 januari 2005)

1
Kunt u bevestigen dat sinds 15 december 2004¹ het BTW-tarief voor cd-rom's, die onderdeel vormen van een leerpakket, wordt verhoogd van 6% naar 19%?

2
Heeft er overleg plaatsgevonden, alvorens dit besluit werd genomen, tussen het ministerie van Financiën en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap?

3
Deelt u de mening dat dit besluit mogelijk zal leiden tot een verhoging van de kosten van lesmaterialen en daarmee van de schoolkosten? Zo neen, waarom niet?

4
Hoe dient deze verhoging van het BTW-tarief van leermiddelen gezien te worden in het licht van de nadruk die dit kabinet legt op de terugdringing van de schoolkosten?

5
Deelt u de mening, dat het wenselijk is dat voor cd-rom's, die onderdeel vormen van een leerpakket het lage BTW-tarief zal gelden? Zo neen, waarom niet?

6
Hoe dient deze verhoging van het BTW-tarief van leermiddelen gezien te worden in het licht van de nadruk die dit kabinet legt op kenniseconomie en innovatie?

7
Bent u bereid met de staatssecretaris van financiën in overleg te treden om dit besluit terug te draaien? Zo neen, waarom niet?

8
Deelt u de mening dat het, met het oog op de kennisinnovatie, wenselijk is dat ook cd-rom's die worden gepubliceerd als op zichzelf staand primair lesmateriaal, vallen onder het verlaagde tarief? Zo neen, waarom niet? Welk argument ligt ten grondslag aan de criteria die leiden tot dit onderscheid?

9
Deelt u de mening, dat het ongewenst is dat het medium bepalend is voor het BTW-tarief van leermiddelen?

¹ Besluit staatssecretaris van Financiën van 15 december 2004, nr. CPP2004/2597M.

Antwoord

Antwoord van minister **Van der Hoeven** (Onderwijs, Cultuur en Wetenschap), mede namens de staatssecretaris van Financiën. (Ontvangen 17 maart 2005), zie ook Aanhangsel Handelingen nr. 1038, vergaderjaar 2004–2005

1
Nee. Het besluit van 15 december 2004 moet niet gezien worden als een beleidswijziging, maar als een verduidelijking van het bestaande beleid dat is gebaseerd op de 6e BTW-richtlijn. Uit de bepalingen van die richtlijn – die de lidstaten verplicht in hun nationale wetgeving moeten implementeren – vloeit voort dat met betrekking tot cd-roms het algemene BTW-tarief van 19% wordt berekend (zie in dit verband ook het antwoord op vraag 8).
Het besluit gaat uit van het beginsel dat bij samengestelde prestaties elke prestatie als onderscheiden en zelfstandig moet worden beschouwd. Alleen wanneer de ene prestatie ten opzichte van de andere prestatie als bijkomend moet worden beschouwd, volgt de bijkomende prestatie het fiscale lot van de hoofdprestatie (absorptie). Een prestatie kan worden aangemerkt als bijkomend, als de ene prestatie voor de klanten geen doel op zich is maar slechts een middel om de hoofdprestatie zo aantrekkelijk mogelijk te maken. Bij de levering

van een schoolboek met een daarbij gevoegde cd-rom is voor de BTW-heffing sprake van de levering van twee afzonderlijke goederen (splitsing van prestaties). De bij een schoolboek gevoegde cd-rom maakt gemiddeld zo'n 25% van de totale prijs uit, en vormt daarmee een substantieel onderdeel van het totale pakket. Cd-roms kunnen daarom niet als bijkomend worden aangemerkt en vallen derhalve onder het 19% tarief. Hieraan doet niet af dat slechts één prijs in rekening wordt gebracht. Overigens is bij voornoemd besluit een door jurisprudentie ingehaalde regeling over zogenoemde toegiftartikelen ingetrokken. Dit zijn goederen met een relatief geringe waarde, die gratis worden verstrekt bij een ander goed. Met toegiftartikelen worden expliciet niet de cd-roms bedoeld, die bij schoolboeken worden geleverd.

2

Nee. Dat was niet nodig. Er is hier immers geen sprake van gewijzigd beleid.

3

Ik verwijs in dit verband naar de antwoorden op vraag 1 en 4.

4

De uitgeverijen stellen zich op het standpunt dat cd-roms bij de schoolboeken horen. Op dit moment wordt door de Belastingdienst onderzoek gedaan naar de praktijk die uitgeverijen hebben gehanteerd. Dit kan ertoe leiden dat de belastinginspecteur tot de conclusie komt dat uitgevers (al dan niet met terugwerkende kracht) cd-roms onder moeten brengen in het 19%-tarief. Zoals u bekend is, hebben uitgevers (zie persbericht van de GEU van 2 februari 2005) aangegeven dat zij zich genoodzaakt zien een prijsverhoging van 3% op de schoolboeken door te voeren.

Ik verwacht dat het loslaten van de vaste boekenprijs voor schoolboeken een neerwaarts effect zal hebben op de prijs voor schoolboeken. Hiertoe zijn initiatieven van organisaties in het voortgezet onderwijs noodzakelijk. De landelijke afspraken die organisaties in het voortgezet onderwijs onlangs met betrekking tot de schoolkosten hebben opgesteld, geven mij het vertrouwen dat op dit punt stappen zullen worden ondernomen.

Als de belastinginspecteur van oordeel blijft dat een uitgever een verkeerde interpretatie heeft gegeven aan het beleid (dus absorptie in plaats van splitsing), zullen uitgeverijen dit mogelijk aanvechten door middel van een bezwaar- en beroepsprocedure. Uiteindelijk kunnen zij de belastingrechter vragen een uitspraak te doen.

5

Op Europees niveau is in bijlage H bij de zogenoemde Zesde BTW-richtlijn vastgesteld, welke goederen en diensten onder het verlaagde BTW-tarief mogen worden gebracht. Nederland maakt van die mogelijkheden ruim gebruik. Zie voor een eventuele uitbreiding van die bijlage ook het antwoord op vraag 8.

6

Zoals reeds in het antwoord op vraag 1 is aangegeven is hier geen sprake van verhoging van het BTW-tarief van leermiddelen.

Het beleid van het kabinet inzake de kenniseconomie en innovatie komt op andere manieren tot uiting. Naast investeringen in onderzoek en in (startende) innoverende bedrijven is er een deltaplan voor stimulering van bèta en techniek opgesteld, waarin wordt gewerkt vanuit een brede aanpak van het basisonderwijs tot en met de arbeidsmarkt. Het gaat hierbij om continueren en eventueel uitbouwen van succesvol gebleken projecten uit het verleden alsmede experimenten met nieuwe middelen om bèta en techniek aantrekkelijker te maken voor leerlingen, studenten en werknemers.

Daarnaast is er geen één op één relatie tussen het algemene BTW-tarief en goederen die nuttig zijn in het licht van de kenniseconomie. Het algemene BTW-tarief is standaard en slechts enkele goederen vallen onder het lage tarief. Ik verwijs u naar het antwoord op vraag 8.

7

Zoals hiervoor is aangegeven gaat het bij dit besluit om een verduidelijking van het bestaande beleid en is het ter beoordeling van de voor de BTW bevoegde belastinginspecteur of uitgevers aan dat beleid de juiste interpretatie hebben gegeven. De uitkomsten van het onderzoek van de Belastingdienst

en van mogelijke uitspraken van de belastingrechter zal ik met belangstelling volgen.

8

Europees uitgangspunt is dat ter zake van de levering van goederen en diensten BTW wordt geheven naar het algemene tarief. Slechts voor een beperkt aantal goederen en diensten geldt een verlaagd tarief. Deze tariefstelling is gebaseerd op de Zesde BTW-richtlijn die in de EU dient als basis voor de nationale wetgeving van de lidstaten. De lidstaten mogen in beginsel alleen een verlaagd BTW-tarief toepassen voor een beperkte lijst van goederen en diensten die zijn vermeld in bijlage H van die richtlijn. Gebaseerd op categorie 6 van bijlage H past Nederland onder meer een verlaagd tarief toe op boeken. Bij de toepassing van het verlaagde tarief wordt er geen onderscheid gemaakt tussen leer- of schoolboeken en andere boeken.

Als argument voor het verlagen van het tarief voor bepaalde digitale producten, zoals cd-roms wordt dikwijls de analogie met boeken aangevoerd. De Zesde Richtlijn staat het momenteel niet toe digitale producten onder het verlaagde BTW-tarief te brengen. In dit verband wordt ook vermeld dat de Europese Commissie op 13 juli 2003 een richtlijnvoorstel heeft ingediend met betrekking tot de verlaagde BTW-tarieven. Het voorstel voorziet in een beperkte uitbreiding van de in voornoemde bijlage H vermelde lijst van goederen en diensten waarop lidstaten het verlaagde tarief mogen toepassen. Elektronische informatiedragers worden daarbij niet opgenomen in bijlage H, mede omdat de Commissie meent dat zoiets voor deze producten gemakkelijk zou kunnen leiden tot grensoverschrijdende concurrentievervalsing. Een ander argument is van uitvoeringstechnische aard. Het is zeer lastig om onderscheid aan te brengen tussen cd-roms met een algemeen karakter en cd-roms die bedoeld zijn voor educatieve doeleinden. Zoals ook met de Kamer is besproken, ligt de prioriteit van de Nederlandse regering wat betreft dit richtlijnvoorstel bij het behoud van

het verlaagde BTW-tarief voor die arbeidsintensieve diensten waarvoor Nederland op dit moment tijdelijk het verlaagde tarief mag toepassen.

9

In dit verband verwijs ik naar het antwoord op vraag 8, in het bijzonder wat betreft de afwezigheid van beleidsruimte in de Zesde BTW-richtlijn op dit punt.

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

1895

Vragen van het lid **Vergeer** (SP) aan de staatssecretaris van Financiën en de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over «*de verhoging van het BTW-tarief voor cd-roms die onderdeel uitmaken van leermiddelen*». (Ingezonden 30 mei 2005)

1

Herinnert u zich mijn schriftelijke vragen over dit onderwerp en de antwoorden hierop?¹

2

Zullen er bewust extra naheffingen worden opgelegd, op basis van het besluit van 15 december 2004 van de staatssecretaris van Financiën om in plaats van 6% het algemene BTW-tarief van 19% te heffen op cd-roms die onderdeel uitmaken van een lespakket? Zo ja, tot welk jaar kunnen die naheffingen plaatsvinden en op basis van welke grondslag?

3

Bent u zich ervan bewust, dat uitgeverijen evenals vele andere bedrijven in hun algemene voorwaarden de standaardbepaling hebben opgenomen dat zij zich het recht voorbehouden om bij eenzijdige maatregelen van de overheid de financiële gevolgen daarvan door te berekenen aan hun klanten?

4

Verwacht u dat de uitgeverijen de financiële gevolgen van de verhoging van het BTW-tarief zullen

doorberekenen aan hun klanten, de boekhandels?

5

Verwacht u dat de boekhandels, mochten de uitgeverijen de financiële gevolgen doorberekenen, de financiële gevolgen op basis van dezelfde standaardbepaling in de algemene voorwaarden zullen doorbelasten aan hun klanten, de scholen?

6

Deelt u de mening dat mogelijke naheffingen ertoe kunnen leiden dat een verdere stijging van schoolkosten voor ouders het gevolg is? Zo neen, waarom niet? Zo ja, deelt u de mening dat dit onwenselijk is, mede in het licht van de nadruk die het kabinet legt op het terugdringen van de schoolkosten?

7

Deelt u, nu u in antwoord op mijn eerdere vragen over de wenselijkheid van deze «beleidsverduidelijking» verwees naar de zesde BTW-richtlijn van de Europese Unie en de afwezigheid van beleidsruimte om andere keuzen te maken, de mening dat u nu wel een keuze kunt maken over het al dan niet uitvoeren van naheffingen? Zo neen, waarom niet? Zo ja, zult u, met het oog op de stijgende schoolkosten, besluiten deze naheffing niet uit te voeren?

8

Bent u van plan deze mogelijke gevolgen op de daartoe geschikte plaats bij de Europese Unie aan te kaarten?

Antwoord

Antwoord van staatssecretaris **Wijn** (Financiën), mede namens de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (Ontvangen 21 juni 2005)

1

Ja.

2

Het toezicht op de juiste naleving van de BTW-regelgeving door ondernemers, zoals leveranciers van leermiddelen, geschiedt binnen het normale rechtshandhavings- en rechtstoepassingsbeleid van de Belastingdienst. Wordt in dat kader geconstateerd dat een leverancier bij de levering van een schoolboek met een daarbij gevoegde cd-rom niet het algemene BTW-tarief voor de cd-rom heeft berekend en op aangifte heeft voldaan, dan wordt de te weinig voldane BTW bij hem nageheven. De naheffingsaanslag is gegrond op artikel 20 van de Algemene wet inzake rijksbelastingen waarbij de naheffingstermijn is beperkt tot vijf jaren na het einde van het kalenderjaar waarin de belastingschuld is ontstaan.

3 t/m 5

Zoals is aangegeven in de antwoorden op de vragen 1 en 6 van de eerder over dit onderwerp

¹ Aanhangsel Handelingen nr. 1187, vergaderjaar 2004–2005.

gestelde vragen, houdt het besluit van 15 december 2004 met betrekking tot de tariefstoepassing op leermiddelen geen beleidswijziging in. Uit dien hoofde is er geen sprake van een eenzijdige maatregel van de overheid ten opzichte van uitgeverijen en de boekhandels. Of naar aanleiding van opgelegde naheffingaanslagen BTW op grond van een standaardbepaling in de contracten tussen de betrokken partijen alsnog doorberekening van BTW kan plaatsvinden is mij niet bekend.

6

Het is de keuze van educatieve uitgeverijen om ook mogelijke naheffingen door te berekenen in de prijzen voor schoolboeken. Hier gaat de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) niet over. Het loslaten van de vaste boekenprijs voor scholen per januari jl. beoogt een nieuwe dynamiek in de markt. De positie van ouders/ scholen, distributeurs en uitgeverijen verandert. Scholen hebben nu de mogelijkheid direct boeken in te kopen bij uitgeverijen en – bij afname van grote aantallen – kortingen te bedingen. De minister van OCW ziet de schoolboeken als een zaak tussen ouders/scholen en uitgeverijen, maar vindt een stijging van de schoolkosten niet wenselijk. De minister stimuleert daarom initiatieven van organisaties uit het onderwijsveld, die gericht zijn op het beheersbaar maken van schoolkosten en monitort de ontwikkeling van schoolkosten. De verwachting is dat het loslaten van de vaste boekenprijs voor schoolboeken en de mogelijkheid voor scholen om direct bij uitgeverijen in te kopen een neerwaarts effect zullen hebben op de ontwikkeling van de schoolkosten. Of aan deze verwachting beantwoord wordt, zal getoetst worden in de monitor naar de ontwikkeling van de schoolkosten (gepland: 2006).

7

Nee. Het is geen beleid, en behoort dat ook niet te zijn, om in afwijking van de wettelijke bepalingen een naheffingsaanslag achterwege te laten wanneer vaststaat dat een ondernemer te weinig BTW op aangifte heeft voldaan. Hetzelfde geldt ten aanzien van een hem eenmaal opgelegde naheffingsaanslag. Zou voor

bepaalde gevallen toch een uitzondering worden gecreëerd dan zou dit leiden tot rechtsongelijkheid tussen belastingplichtigen. Dit acht ik ongewenst.

8

In het antwoord op vraag 8 van de eerder over dit onderwerp gestelde vragen, is aangegeven dat de Zesde Richtlijn geen ruimte biedt om digitale producten onder het verlaagde BTW-tarief te brengen. Het door de Europese Commissie ingediende richtlijnvoorstel met betrekking tot de verlaagde BTW-tarieven biedt daartoe evenmin een opening. In verband daarmee en gelet op de prioriteit die de Nederlandse regering toekent aan het behoud van het verlaagde BTW-tarief voor bepaalde arbeidsintensieve diensten, wordt het thans niet opportuun geacht om in EU-verband te pleiten voor het rangschikken van digitale producten, zoals cd-roms, onder het verlaagde BTW-tarief.

SP-eerste weg links

Tweede-Kamerfractie, Plein 2, Postbus 20018, 2500 EA 's-Gravenhage
T (070) 318 30 44 F (070) 318 38 03 E kamer@sp.nl I www.sp.nl

